

AKADEMIKU NENADU VEKARIĆU U SPOMEN

Kao djetetu oblikovanu na otoku, znalo mi je zimi nedostajati more iako mi je rodni grad od njega udaljen tek dvadesetak kilometara, no svakome tko je odrastao u primorsko-mjestu ne treba objašnjavati što znači kad ti more tuče u kuću. Kad sam dovoljno poodrastao, znao sam da sa Šibanice (brežuljka koji je opjevao Stojan Vučićević, da se malo i sam pohvalim kad mi Čod i Latešo-brdo pjesnici zaobahode) mogu vidjeti odlomak mora omeđen slivanjskim brdima i Pelješcem. Danas često govorim da sam kao bračko-neretvanski hibrid poluotočanin i da se stoga na Pelješcu ugodno ćutim. S metkovskih se brda vidi i Sveti Ilija, najviši pelješki vrh, a s njegove južne strane, one koja mi je iz neretvanskoga zavičaja oku nevidljiva, potječe osoba kojoj je posvećen ovaj tekst i čije sam radove i knjige počeo čitati na kraju studija i na početku ovoga tisućljeća pišući diplomski rad. Prvi moj susret s Nenadom Vekarićem (Split, 26. prosinca 1955. – Zagreb, 20. srpnja 2018.) dogodio se u travnju 2007. u Dubrovniku i nije završio slavno. Pokušao sam se našaliti na račun ribnjaka u sklopu Zavoda za povijesne znanosti HAZU-a u ljetnikovcu Sorkočević na Lapadu, nazvavši ga bazenom, pa sam dobio oštru kritiku: “Nije to bazen! To je ribnjak! Kupanje je produkt XIX. stoljeća. U srednjemu je vijeku to bila sramota!” Ostatak je razgovora, kad je shvatio zanimanje za njegov osobni rad i rad Zavoda, prošao u opuštenijemu ozračju te smo tadašnja ravnateljica matične mi ustanove Dunja Brozović Rončević i ja u Zagreb ponijeli naramak zavodskih izdanja, uključujući i primjerke časopisa *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, čijim je urednikom bio Nenad Vekarić.

Prvi je od svojih stotinjak znanstvenih radova i poglavlja u knjigama Nenad Vekarić objavio u prvome broju *Pelješkoga zbornika* 1976., četiri godine prije nego što je diplomirao na Pravnome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Rad je nosio naslov “Nakovanske obitelji do 1900. godine”. Godine 1987. magistrirao je na Filozofskome fakultetu u Zadru obranivši rad pod naslovom *Zemljišna knjiga Stona i Rata iz 1393./6. godine kao izvor za proučavanje peljeških naselja u 14. stoljeću*. Iste je godine s ocem Stjepanom objavio svoju prvu knjigu *Tri stoljeća pelješkog brodarstva*, prvu od ukupno tridesetak. Na istome je fakultetu doktorirao 1991. radom *Migracije na poluotok Pelješac (1333. – 1918.)*. Godine 1984. zaposlio se u Zavodu za povijesne znanosti JAZU-a (poslije HAZU-a) u Dubrovniku, čijim je upraviteljem postao 1987. i ostao do kraja života.

Poput Petra Šimunovića i Nenad je Vekarić zavičaj uzdizao primjenjujući najsvremenije svjetske znanstvene dosege te osmislivši na temelju obrađene građe vlastitu metodologiju, koju se poslije primjenjivali mnogi njegovi doktorandi i suradnici.

Njegovo je proučavanje pelješke povijesne demografije na svim razinama rezultiralo radovima posvećenim Hvaranima na Pelješcu, stanovništvu Vignja, Stona, Trstenice i Janjine, ali i o pojedinim pelješkim obiteljima kao što su Bizar i Fisković. Vrhunac su njegova bavljenja Pelješcem studije o pelješkim naseljima i stanovništvu objavljene 1989. – 1992. te dvosvezačna monografija *Pelješki rodovi* (1995. – 1996.). Nakon što je obradio Pelješac u suradnji s Nikom Kapetanićem 1997. – 2003. objavio šest knjiga o konavoskome stanovništvu pobijajući točku po točku predaje o navodnome crnogorskom podrijetlu Konavljana. Radove o pelješkim i konavoskim rodovima (i još neke relevantne radove) objavio je i na engleskome jeziku svjestan važnosti iznošenja istine ne samo hrvatskoj znanstvenoj i hrvatskoj javnosti općenito nego i novim naraštajima hrvatskih iseljenika i svjetskoj javnosti, koja je barem stotinjak godina bila izložena promidžbenim letcima naših istočnih susjeda tijekom njihovih nastojanja da oblikuju opće “istorijske istine”. Godine 2006. s Antunom Juricom objavio je knjigu *Lastovski rodovi*, a u radovima se samostalno ili u suautorstvu bavio još mljetskim (sa Silvijom Batoš i Jasenom Maslek obradio je razdoblje demografske tranzicije u Maranovićima), korčulanskim (s Ivanom Lazarević obradio je razdoblje demografske tranzicije u Blatu) te (dubrovačko)primorskim (u suradnji s Marijom Gjurašić i Minelom Fulurijom obradio je stanovništvo Lisca, a samostalno kmetske kuće i kugu u Čepikućama; u planu je bila i objava monografija o primorskome stanovništvu i rodovima) područjem. Knjiga *Dubrovačka vlastela između roda i države: salamankezi i sorbonezi* (2005.), objavljena u suradnji sa Stjepanom Ćosićem, i knjiga *Nevidljive pukotine: dubrovački vlasteoski klanovi* (2009.) uvod su u devetosvezačni niz knjiga *Vlastela grada Dubrovnika* (2012. – 2018.), svojevrzni vrhunac interdisciplinarnoga bavljenja dubrovačkom poviješću, povijesnom demografijom i genealogijom započet uvodnom studijom u I. svesku naslovljenom *Korijeni, struktura i razvoj dubrovačkog plemstva, nastavljen dvama svescima posvećenim studijama o pojedinim vlasteoskim rodovima, trima svescima s odabranim životopisima i dvama s genealogijama te zaključen studijom o osobnim imenima*.

*Usporedno s bavljenjem dubrovačkim područjem Vekarić je razvijao i vlastitu znanstvenu metodologiju. Godine 1988. objavio je rad “Primjena tablica ascendata u historijskoj demografiji”, a 2010. u radu je “Metoda ‘reprezentativne kapi’ i genealoška metoda u povijesnoj demografiji” pokazao kako se i na temelju razmjerno oskudnih podataka ulaganjem velikoga istraživačkog napora mogu razumjeti složeni demografski procesi. Svoja je znanja i istraživačko iskustvo primijenio u monografiji *Povijesna demografija Hrvatske* (2004.) u suradnji s Vladimirom Stipetićem te u radu “Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj” u suradnji s Boženom Vranješ-Šoljan (2009.). Vekarić se ujedno bavio i dubrovačkim trovaćicama, ubojstvima među srod-*

nicima i ritmom zločina, svojevrsnom demografskom forenzikom. Također je autor triju (bio)bibliografija (Nade Beritić, Cvite Fiskovića i Stjepana Vekarića).

Kad je riječ o onomastici, Vekarić se često ograđivao, svjestan da mu to nije temeljna struka, no njegovi su radovi nezaobilazni u proučavanju povijesne antroponimije i toponimije te često, zbog povijesne potkrijepljenosti, presudni u određivanju točn(ij) e etimologije mnogih onima s dubrovačkoga područja. Po njihovoj bih važnosti, uza završni svezak niza *Vlastela grada Dubrovnika* posvećen osobnim imenima, izdvojio još tri rada. Prvo, u suradnji je s Nikom Kapetanićem u radu “Utjecaj kršćanstva na izbor osobnih imena u selima Dubrovačke Republike” (1990.) ukazao na to da su se u Dubrovniku i njegovoj okolini događala dva istodobna suprotna procesa: u sam su grad tek u kasnome srednjovjekovlju počela obilnije prodirati narodna imena, a u Konavlima je u tome razdoblju postupno počeo rasti udio kršćanskih imena. U daljnjim je studijama o pelješkim i konavoskim rodovima pokazao kako je porast udjela kršćanskih imena ovisio o najmanje trima čimbenicima: razdoblju ulaska u sastav Dubrovačke Republike, veličini naselja i snazi doseljavanja (jer su i doseljenici donosili vlastiti antroponimski inventar). Time je na primjeru dubrovačkoga područja, a da je tako i drugdje, samo na drugi način, potvrdit će svaki antroponomastičar, pokazao kako su se znatne promjene u osobnoimenskome inventaru događale i znatno prije i nakon Tridentskoga sabora (1545. – 1563.). Ujedno je pokazao i kako promjene prezimena, uvjetovane počesto raslojavanjem rodova, nisu svojstvene samo krajevima pod osmanlijskom vlašću (u kojima su vrela oskudna), nego i područjima u kojima su se matične i notarske knjige uredno vodile više stoljeća poput dubrovačkoga. Drugo, u radu je “Prijedlog za normiranje dubrovačkih imena i prezimena iz povijesnih vrela” (1997.) ukazao na znatne slovopisne i pravopisne razlike u zapisu dubrovačkih antroponima. One su najrazvidnije u bilježenju osobnih imena, pridjevaka, prezimena i nadimaka pripadnika vlasteoskih rodova koji su počesto u kontinuitetu potvrđeni gotovo tisuću ljeta. Treće, u radu je “Genealogija u službi onomastike” (2003. – 2004.) problematizirao nazive rodno ime i prezime te uputio na moguća kriva tumačenja pojedinih prezimena ako se ne uvažavaju rodoslovni podatci (tako bismo, ne znajući da je prezime Vatović nekoć bilo zabilježeno kao Vlahatović, mogli navedeno prezime povezati s kršćanskim imenom Ivan umjesto Vlaho). Koliko su puta njegova djela citirali onomastičari, nemoguće je prebrojiti. Spomenut ću tek kako su mi osobno pomogli u oblikovanju uvodne studije za *Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena* te da su općenito u nastanku rječnika bili iznimno važno vrelo. Na koncu, Vekarićevu osobnu zahvalu za savjete tijekom oblikovanja njegova devetoga sveska niza o dubrovačkoj vlasteli držim jednim od najvažnijih priznanja u znanstvenoj karijeri.

Nenad Vekarić smireno se upuštao u iznimno žustre rasprave koje bismo, iako se

taj epitet danas olako pridijeva, mogli nazvati povijesnima. Tako je 1991. u suradnji s Marijanom Sivrićem objavio rad “A genealogical presentation of the Bošković family”. U njemu su se autori osvrnuli na neutemeljene predaje o srpskome podrijetlu velikoga hrvatskog znanstvenika, kojega, primjerice, ni podrijetlo iz Orahova Dola, u kojemu do konca XIX. stoljeća nije živio ni jedan pravoslavac, ni činjenica da mu je stric bio katolički svećenik nisu zaštitili od velikosrpskih posezanja. Nadalje, u jeku je rasprava o hrvatsko-bosanskohercegovačkome razgraničenju u Neumu sa Stjepanom Ćosićem, Nikom Kapetanićem i Perom Ljubićem objavio knjigu *Hrvatska granica na Kleku* (1999.). Kad su se 2012. obnovile rasprave “o dva kamena” (koje trenutačno oživljava samozvani predstavnik bosanskohercegovačkih Hrvata), u suradnji je s prvom dvojicom suautora ponovno reagirao knjigom *Prijevara ili zabluda? Problem granice na području poluotoka Kleka* objavljenoj u vlastitoj nakladi ne dopustivši da se Turski rep ili Ponta Kleka te Veli i Mali Školj olako prepuste drugoj državi i pokazavši kako se za hrvatske interese u mirnodopskim uvjetima treba boriti znanjem, a ne galamom i uobičajenim ladičarenjem. U njegovu “domoljubnome” opusu valja izdvojiti još rad “Hrvatski jug: Dubrovačka Republika i Boka kotorska” (2003.), u suradnji sa Stjepanom Ćosićem, koji već u naslovu naznačuje neodvojivost dvaju povijesno iznimno važnih hrvatskih južnohrvatskih područja.

Za svoj rad Vekarić je dobio mnogobrojna javna i znanstvena priznanja. Dobitnikom je *Nagrade Grada Dubrovnika* 1989. (za knjigu *Pelješka naselja u XIV. stoljeću*), *Nagrade Dubrovačko-neretvanske županije* 1997. (za knjige *Pelješki rodovi* i *Falsifikat o podrijetlu konavoskih rodova*), *Nagrade Slobodne Dalmacije za znanstvenu knjigu* 2004. (s Vladimirom Stipetićem za knjigu *Povijesna demografija u Hrvatskoj*) i *Nagrade HAZU-a za humanističke znanosti* 2006. (sa Stjepanom Ćosićem za knjigu *Dubrovačka vlastela između roda i države*). Članom je suradnikom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti postao 2000., a 2012. redovitim članom.

Nenad Vekarić bio je prototipom staroga kova hrvatskih znanstvenika, onako na prvi pogled strog i zanesen vlastitom strukom, no iza oklopa strogosti krio se zarazni zanos, koji je prenosio na vlastite doktorande i suradnike. Bio je mentorom i recenzentom koji se nije ustručavao izreći kritičko mišljenje, ali ga je ne samo znao nego i iskao primiti. U jednome od naših razgovora rekao mi je kako je pohvalu lijepo čuti, no kako ona ne dovodi do otkrića iako godi uhu te kako svoje suradnike uči da budu zli čitači. Time je na vlastitu primjeru pokazao da se u znanosti ne može živjeti od stare slave, a svojevrzni istraživački elitizam koji je promicao doveo je do znatno većih postignuća od kulture osrednjosti kojom smo okruženi i u kojoj svaka kritika izaziva tužbu za duševne boli. Vekarić je osmislio i 2006. – 2017. vodio doktorski studij *Povijest stanovništva na zagrebačkome i dubrovačkome sveučilištu* te je bio mentorom

nizu doktoranada utvrši im put u svijet znanosti te bismo ga s punim pravom mogli prozvati rodonačelnikom dubrovačke škole povijesne demografije.

Akademika se Vekarića u Zagrebu često moglo sresti na pločniku u blizini Nacionalne i sveučilišne knjižnice, obično zamišljena i s cigaretom u ustima. Negdje me je početkom 2017. nazvao i zamolio za kratak susret. On se zbio u ožujku 2017. u jednome kafiću. Zamolio me je da pregledam antroponomastičko poglavlje u jednome od svezaka monografije *Vlastela grada Dubrovnika*. Nakon toga uslijedili su povremeni kontakti te smo zajedno došli do maloga otkrića koje nas je obojicu razveselilo. Odgonetnuli smo, naime, nekoliko mjeseci prije njegove smrti postanje pelješkoga prezimena M(a)rlais, za koje su njegovi nositelji držali da je francuskoga podrijetla, no slučajnim pregledom i s pomoću povijesnih likova toga prezimena te usporedbom sa srodnim prezimenima na dubrovačkome području utvrdili smo da je nastalo prema turcizmu kojim se označuje trgovca robom po narudžbi. Tad nisam znao da je ozbiljno bolestan jer je iz razgovora prštao istraživački žar. Neki ljudi jednostavno prebrzo žive i misle svjesni možda kratkoće vlastita života i ograničenosti vlastita bića. I nadnevak je njegova odlaska, blagdan svetoga Ilije, čije ime nosi i najviši pelješki vrh pod kojim se oblikovao, simboličan, pa sam siguran da je Nenad Vekarić našao mjesto na kojemu je “harno leći” uz oca Stjepana i “djedove mrtve” iz razdoblja “kad je Knez još vlad’o”.

Domagoj Vidović